

FORȚELE ARMATE ÎN DEMOCRAȚIE.

Educația morală și civică a militarilor în cadrul societăților democratice,
în condițiile procesului de globalizare.

Cpt.cdor.lect.univ. Titi-Iulian AGAFIȚEI

Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

- Facultatea de Comandă și Stat Major -

“Iluminism înseamnă eliberarea ființei umane de sub tutela sa autoindusă.

Tutela este incapacitatea ființei umane de a-și folosi abilitățile cognitive în lipsa instrucțiunilor de la o altă persoană.

Această tutelă este autoindusă atunci când cauza sa nu rezidă în absența rațiunii, ci în absența hotărârii și a curajului de a lua hotărâri fără instrucțiuni de la o altă persoană.”

Immanuel Kant, Despre visurile rațiunii.

1. Forțele armate în democrație

Capacitatea combativă generală a unei armate se sprijină pe patru *coloane de susținere* :

1. Organizarea ;
2. Dotarea ;
3. Nivelul de instruire;
4. Moralul combativ.

Conștiința personală individuală a militarului acționează, deseori în război, ca ultim garant al forței de luptă colective (moralului) al unei armate.

Din punct de vedere psiho-sociologic, pentru a putea acționa, conștiința individuală trebuie să se sprijine pe un fundament de principii valorice, convingeri și idei, care se completează reciproc și reprezintă imaginea de ansamblu a persoanei respective asupra societății în care trăiește, în general, și, concomitent, a rolului său particular în această societate.

Cu cât eșafodajul acestor idei, principii valorice și convingeri va fi mai complex, mai bine fundamentat și articulat, cu atât *armătura de rezistență* a conștiinței personale a acelei persoane va rezista mai bine în fața provocărilor impuse de crizele individuale și/sau colective apărute, la un moment dat în viața reală.

Cetățeanul matur știe, judecă și acționează.

În practica vieții de zi cu zi armata este privită și tratată ca fiind un compartiment special al societății, însărcinat cu întrebuințarea forței militare a acesteia. În aceste condiții, militarul este tratat ca fiind un membru egal în drepturi și obligații al societății (comunității) respective. Aceasta este accepțiunea scolastică a categoriei sociale denumită simplu „militari”. În practică însă istoria a relevat cel puțin două feluri deosebite de armate:

- a. armata regimului (a clasei aflate la putere în acea societate);
- b. armata națiunii (a societății, luată în ansamblu).

În aceste două cazuri deosebiri de sarcini ale armatei, în general, și de statut al militarilor, în special, sunt evidente.

Primul caz este specific statelor (societăților) cu regim politic totalitar sau autocratic (imperiile medievale, dictaturi personale, statul nazist/fascist, statul comunist).

Al doilea caz este specific statelor (societăților) având un regim democratic sau quasi-democratic.

Totuși, și în acest al doilea caz apar destule „variante” de armată, diferite una de alta prin:

- statutul militarului în societate (modul de recrutare al corpului de conducere și al militarilor simpli, drepturile social-politice ale militarilor în societate, etc.);
- atitudinea (în special din punct de vedere politic) armatei față de societate.

Paradoxul vine din faptul că, deși în mod normal societatea democratică are dreptul moral și puterea juridică de a-și construi și „ajusta” armata după chipul și asemănarea sa, au fost destule cazuri când armata însăși a încercat să modifice societatea potrivit propriului sistem de valori (Germania interbelică, Chile, Argentina, Paraguay), rezultatul fiind de fiecare dată catastrofal.

Idealul unei armate, integrate armonice în societatea, pe care trebuie să o apere, este reprezentat de modelul „*armatei de cetățeni*” compusă din „*cetățeni îmbrăcați în uniformă*”, soluție imaginată de mari înțelepți ai umanității și îndelung încercată încă din timpul Greciei antice, dar nerealizată pe deplin decât în timpurile moderne, odată cu războiul de independență al S.U.A. și cu Revoluția franceză. În orice caz și acest *ideal* comportă încă destule perfecționări.

În timpurile noastre, societățile democratice, de filiație creștin-iluministă, funcționează având la bază principul: „**Fiecare cetățean poartă răspundere pentru întreaga lume**”.

În societățile cu democrație avansată armata tinde să devină, din ce în ce mai mult, un compartiment social, în care acționează împreună doar *cetățeni în uniformă*.

În aceste condiții orice „cetățean în uniformă” poartă o răspundere deosebită, de ordin nu numai moral, dar și juridic, pentru întrebuințarea legitimă, corectă și proporțională a mijloacelor forței militare, avându-se în vedere că:

- Folosirea mijloacelor de putere militară are ca obiectiv final doar înfrângerea rezistenței unui adversar ostil și va duce în mod obligatoriu la apariția supunerii acestuia în fața voinței celor care folosesc acest tip de forță;
- Întrebuințarea mijloacelor de putere militară exercită o influență considerabilă și asupra egalilor, din cadrul societății proprii, precum și a camarazilor de luptă prin: puterea disciplinară a superiorilor, dreptul de a da ordine al acestora,

dreptul de întrebuițarea de armelor în luptă și, în final, a dreptului de folosire a armei împotriva ființei umane.

În societatea democratică apare permanent o confruntare de principiu între:

Democrație, care înseamnă **Dreptate + Libertate + Egalitate + Protejarea demnității umane + Apărarea păcii** față de **Folosirea (câte odată excesivă) a puterii politice + întrebuițarea forței militare**, pentru protejarea societății față de adversarii din interior și din exterior a acesteia.

În condițiile predominanței informaționale, deținute de mijloacele mass-media în ultimile decenii, metodele și procedurile barbare de luptă, întrebuițate de armatele unor țări în războaiele recente (Ex.: armata S.U.A. în Vietnam sau Armata Roșie în Afganistan), au jucat un rol extrem de păgubitor pe mai multe planuri:

a. pe plan extern, au delegitimat în ochii opiniei publice internaționale obiectivele politice pentru care aceste armate au fost trimise în luptă, văduvind astfel guvernele statelor respective de sprijinul extern necesar;

b. pe plan intern, efectul distructiv a fost cu atât mai mare, cu cât, pe lângă apariția refuzului societății de a se alinia în spatele obiectivelor guvernului propriu, a apărut și un fenomen grav de subminare a moralului de luptă a militarilor angajați în conflict, aceștia conștientizând în mod dramatic faptul că efortul lor combatant nu beneficiază de recunoaștere și susținere în patrie.

Apariția unui sentiment general de vinovăție și umilință în rândurile armatei, în urma făptuirii de către unii dintre membrii lor a unor fapte reprobabile pe câmpul de luptă, a blocat pe termen lung toate posibilitățile guvernelor respective de a-și folosi forța militară națională pentru atingerea unor scopuri, de multe ori legitime.

Dacă în cadrul societăților democratice acest efect nedorit a fost până la urmă escamotat, folosindu-se capacitățile de regenerare și reformare morală proprii acestor societăți, care, prin inițierea unor ample dezbateri publice și prin impunerea unor legi reformatoare și reparatorii, promulgate în folosul inclusiv al victimelor abuzurilor, au reușit să depășească momentele de blocaj, în societățile conduse de regimuri totalitare acest efect a fost experimentat până la ultimele și cele mai funeste consecințe, și anume până la apariția fenomenului de autodizolvare a armatei naționale (Armata Roșie sau armata irakiană).

În trecutul totalitar conștiința personală a militarului, confruntat cu:

a. atitudinea discreționară a conducerii politice superioare a statului, exersată în toate domeniile relevante ale vieții sociale;

b. problemele zilnice, induse de acțiunile unor conducători nepotrivți, selecționați pe baza altor criterii (de obicei politice sau clientelare) decât pe calitățile de caracter și/sau pe competență profesională;

c. faptele ilegale sau măcar îndoielnice, din punct de vedere al moralei publice, a unor camarazi;

aștepta sau căuta susținere în:

1. atitudinea/angajamentul politic al unui parlament (în mod teoretic, for reprezentativ ales al poporului de proveniență), care în realitate nu exista sau nu reprezenta națiunea;

2. angajamentul ideologic sau de sprijin sufletesc al unei biserici, căreia, în fapt, i se pusese botniță, fiind, de cele mai multe ori persecutată în mod preventiv;

3. existența unei dezbateri publice reale asupra problemelor națiunii, din care făcea parte respectivul militar, dezbateri care de fapt era imposibilă, fiind interzisă cu desăvârșire sau împiedicată în mod pervers prin mijloace de blocare de ordin administrativ-birocratic.

După cum se poate observa, această susținere psiho-sociologică exterioară, de ordin ideatic superior neexistând în realitate, apăsătoare și accelerată, dusă până la ruinare, a moralului combativ al acelei armate, din care militarul făcea parte.

În prim-planul imagologic al societăților totalitare virtutea supremă clasică a unei armate, și anume disciplina, era asigurată la nivelul întregii societăți, sprijinindu-se pe relația cauzală dată de impunerea unei autorități discreționare aparținând unei (pseudo-)elite politice asupra întregii societăți, susținută fiind prin acțiuni de intimidare administrativă/amenințări sau acțiuni de represiune directă, îndreptate asupra securității personale a indivizilor nesupuși, acțiuni care induc, ca efect imediat, instalarea aproape automată a unei stări de supunere auto-impuse la nivelul general al societății, deci și a fiecărui individ luat în parte. În aceste condiții, chiar dacă la prima vedere starea de disciplină era asigurată, în planul mult mai profund al conștiinței individuale, moralul de luptă al acelei armate era grav zdruncinat, rezultând o capacitate de luptă mult diminuată, rezultat ori al unei lipse generale de idealuri, care să justifice asumarea conștientă a luptei, ori, mult mai grav, consecință a dizolvării coeziunii interioare a acelei armate, prin apariția unei pseudo-conștiințe de castă, care exclude sau reneagă apartenența la comunitatea militară națională, pe motiv de rang, pregătire sau convingeri politice. Pericolul este reprezentat de faptul că, odată cu dispariția din cauze obiective sau chiar subiective a presiunii/amenințării politice (administrative), care susținea această stare de disciplină (supunere) artificială, armata tindea să se dezagrege sub efectul forțelor centrifuge, apărute din interiorul ei.

Într-o societate democratică, în care armata este formată din militari, care acționează în calitate de „cetățeni în uniformă”, coeziunea internă și deci disciplina, beneficiază de soliditatea dată de autoasumarea liberă a sarcinilor militare, de către fiecare individ, conștient că poate și trebuie să apere societatea, în care drepturile sale individuale, personalitatea și conștiința sa sunt respectate și valorificate.

2. Educația civică și morală a militarilor în cadrul societăților democratice

A. Determinări și fundamentări teoretice generale

Educația civică și morală este reprezentată de un sistem instituționalizat de pregătire teoretică, instruire practică și asistență psiho-socială, care, având la bază principiul respectării *ad literam* al drepturilor omului, garantate de Legea Fundamentală a statului, acționează printr-un ansamblu de măsuri organizatorice și acțiuni de instruire și susținere, pentru asigurarea tuturor premiselor necesare întăririi permanente a suportului conștient și motivațional a moralului combatant al militarilor din forțele armate.

1. *Obiectivele generale* ale concepției educației civice și morale sunt :

- Informațiile despre factorii determinanți și raporturile funcționale ale proceselor și determinărilor politice, economice și sociale;
- Sprijinirea dezvoltării simțului politic pentru problemele societății, a discernământului politic;

- Asigurarea clarificării rapide și corecte a poziției proprii în cadrul societății de origine;
- Acceptarea valorilor fundamentale ale democrației libere;
- Dezvoltarea aptitudinilor pentru acțiunea politică conștientă, fără însă a încălca regulile jocului democratic;
- Exersarea regulilor de joc și a comportamentelor democratice, chiar în cadrul sistemului militar;

2. *Obiectivele speciale* ale concepției educației morale și civice:

- A demonstra necesitatea protejării și apărării ordinii de bază a statului român;
- Motivarea misiunilor Forțelor Armate având în vedere noile riscuri și răspunderea internațională crescută, derivată din statutul de membru al NATO și UE;
- Dezvoltarea disponibilității și a capacității de a reflecta asupra aspectelor esențiale ale meseriei de militar, inclusiv asupra dimensiunii ei etice și morale, în contrapunct cu provocările unei societăți globalizate, aflate în transformare continuă;
- Conștientizarea locului și rolului militarului în stat și societate și promovarea capacității de a se confrunța cu răspunderile morale și juridice derivate din acest rol;
- Asigurarea premiselor de folosire responsabilă și adecvată a drepturilor civice personale de către militară, precum și dezvoltarea capacității acestora de a identifica toate obligațiile decurgând din lege și de acțiune legală în conformitate cu acestea. *În acest context, curajul civil poate să fie un mijloc pentru atingerea scopului.*

Concepția de formare (educație) morală și civică transpune valorile și normele Legii Fundamentale (constituția țării) în realitatea funcțională, organizațională și acțională a armatei.

Ea creează premisele educaționale, etice, social-politice, organizatorice și sociale pentru ca militarii să se comporte ca „cetățeni în uniformă“.

Astfel, formarea morală și civică va asigura starea de funcționare a Armatei României în acele situații critice când celelalte pârghii umane, materiale și ideologice, aflate de regulă la dispoziția satului, vor înceta să mai acționeze.

Concepția de formare morală și civică este așadar o filosofie acțională și un sistem organizațional care stabilește principiile comportamentale și regulile de procedură pentru membrii Armatei României în orice situație.

Formularea principiilor de bază ale educației morale și civice pornesc de la următoarele *întrebări fundamentale*:

1. CINE ACȚIONEAZĂ ? - Omul în întregime, democratic și liber.
2. CE TREBUIE SĂ FACĂ ? - Să asigure democrației capacitatea de a se apăra.
3. CUM TREBUIE SĂ ACȚIONEZE ? - Acționând și susținând armata, privită și organizată ca o organizație favorabilă omului (fluxul organizațional și asistență).
4. CE TREBUIE SĂ ASIGURE FORMAREA (EDUCAȚIA) MORALĂ ȘI CIVICĂ? - *Să rezolve dilemele existențiale ale militarului, care acționează în cadrul unei armate provenind dintr-o societate democratică, și care a experimentat în trecutul său apropiat realitatea sistemului totalitar.*

Contradicția de principiu apărută între, pe de o parte, asigurarea de către legea fundamentală a țării a tuturor drepturile umane, proprii unei societăți liberal-democratice, iar, pe de altă parte, funcționarea sistemului militar, cu propriile sale mecanisme interioare, caracterizate prin limitarea semnificativă a libertăților personale, în interesul general al asigurării eficienței acțiunilor a organizației militare, trebuie, dacă nu anulată, măcar serios diminuată prin efortul de educare morală și civică a membrilor armatei.

Dilema de ordin folozofic al oricărui sistem militar actual se poate rezuma astfel:

a. în trecutul totalitar – cine a vrut să acționeze pe vremea aceea conform ordinului primit, a acționat deseori în mod iresponsabil, iar cine a vrut să acționeze pe vremea aceea în mod responsabil, era nevoit deseori să nu respecte ordinul primit, devenind automat, în conformitate cu legislația în vigoare, culpabil în fața tribunalului militar.

b. în prezent – militarul trebuie să aibă asigurată posibilitatea de a acționa în așa fel, încât întotdeauna să reziste *coram Deo*.

Un punct nodal al educației civice și morale este transferul de cunoștințe și atitudini privind **semnificația jurământului militar într-o societate democratică**.

Educația civică și morală trebuie să asigure apariția în conștiința fiecărui militar a ideii fundamentale, care afirmă că și cel care nu crede într-un Dumnezeu personal, trebuie să-și dea seamă că **depune totuși jurământul de fidelitate față de țara sa în fața unei ultime instanțe**.

În aceste condiții cel care însă nu poate să identifice, să recunoască și să se alinieze în mod conștient la valorile morale fundamentale ale democrației, se așează de fapt în afara ordinii specifice civilizației noastre.

În concluzie educația civică și morală are ca scop final formarea conștiinței de sine a militarului român din secolul XXI, militar care trebuie să-și stăpânească în cel mai înalt grad meseria și să-și îndeplinească sarcinile în mod profesionist, integrându-le în situația politică fiind în același timp convins că misiunea primită este **necesară** din punct de vedere politic, **utilă** din punct de vedere militar precum și **justificată** din punct de vedere juridic și moral.

B. Liniile directoare ale educației civice și morale în armata României:

Cine hotărăște și conduce angajarea Armatei României în întreaga lume, trebuie să-le poată da militarilor ei un răspuns corect, din punct de vedere valoric, și cinstit, din punct de vedere juridic și moral, la întrebările decisive: “DE CE ?” și “PENTRU CE ?”.

În caz contrar, întregul concept al educației civice și morale va intra repede în impas, antrenând după el întregul eșafodaj de principii morale al armatei României.

Deocamdată educația civică și morală este încă tratat precum copilul vitreg al concepției generale de instruire a armatei, deoarece:

- domeniul de aplicare a educației civice și morale este **încă** confundat (voit sau ne-voit) cu fostul învățământ politic militar;

- unele eșaloane ale conducerii superioare politice (și chiar militare) ale statului român au neglijat, până acum 2-3 ani să furnizeze o motivare solidă, coerentă și ferm orientată spre/pe interesele naționale, a operațiunilor externe, în care este/a fost angrenată armata României.

A. Teme obligatorii (câteva):

- (1) Serviciul militar – cine și pentru ce ?
- (2) Semnificația jurământului = promisiunea solemnă;
- (3) Statutul constituțional a Armatei României și al membrilor acesteia (ofițerii, subofițerii și soldații);
- (4) Misiunea generală și sarcinile specifice ale Armatei României;
- (5) Asigurarea păcii în cadrul sistemelor de securitate colective;
- (6) Înțelegerea interculturală;
- (7) Politica și mass-media;
- (8) Extremismul și formele sale;

B. Domeniile tematice:

- (1) Ordinea fundamentală liberal-democratică;
- (2) Armata României și militarii săi în stat și societate;
- (3) Politica de securitate și de apărare într-o lume aflată permanent în transformare;
- (4) Provocările epocii contemporane;
- (5) Evoluții și evenimente istorice recente și în derulare;
- (6) Educația politică prin prisma unei misiuni actuale și în derulare;
- (7) Competență în domeniul mass-media.

C. Probleme deosebite din aria pedagogică:

- (1) Timpul scurt pentru pregătire;
- (2) Conducătorii, instructorii și militarii, ce trebuie instruiți, sunt sosiți din diferite unități;
- (3) Selectarea personalului necesar trebuie realizată într-un timp scurt, nefăcându-se rabat de la calitatea morală și profesională a acestora;
- (4) Transferul tuturor informațiilor relevante către structura subordonată *nu este posibilă* în multe cazuri.

Conținutul general al educației civice și morale:

1. Interesele naționale ale României și ale aliaților săi;
2. Bazele constituționale și de drept internațional;
3. Misiunea / rolul unității proprii;
4. Delimitarea sarcinilor militare și polițienești;
5. Dimensiunea politică și socială a angajării armatei în procesele evolutive ale lumii contemporane;
6. Aspecte de etică și conflictele de interese, apărute în cadrul armatei și/sau în cazul angajării armatei în acțiuni pe plan internațional;
7. Cunoștințe etno-geografice despre zonele geografice unde armata României este prezentă cu trupe și misiuni;
8. Cultura și codurile culturale ale aliaților României;
9. ONG-urile în teatrul de operații/zonile de întrebuițare;
10. Evoluția situației politico-militare, economice, sociale și cultural-ideologice :
 - a. în România
 - b. în zona de operații
11. Reflexii morale și civice asupra acțiunilor proprii în calitate de militar;
12. Contribuția militară și obiectivul politic al statului român în diferitele teatre de operații;

13. Reflexii morale și civice asupra conținutului pregătirii pentru misiune;
14. Confruntarea cu relatările din mass-media despre țara misiunii, precum și cu realitățile de la fața locului;
15. Participarea internațională de armatei României, analizată în retrospectivă – lecții învățate;
16. Politica de securitate internațională în lumina experienței acumulate în cadrul misiunilor internaționale;
17. Verificarea și analizarea atitudinii proprii față de străini și de identitatea culturală a lor – reflexii asupra sentimentului de xenofobie;
18. Reflexii asupra rolului ONG-urilor în jocul realităților democratice din țară și din teatrele de operații.

*Imaginea militarului (din perspectiva educației civice și morale) =
MILITARUL DIN ARMATA ROMÂNIEI ESTE :*

- *apt să judece independent;*
- *dotat cu curaj civil;*
- *dotat cu toate competențe sociale (și interculturale) necesare pentru îndeplinirea misiunilor sale;*
- *interesat de politică și de climatul social din România;*
- *motivată și bun profesionist în domeniul militar.*

Militarul din armata Românie trebuie educat și instruit astfel încât să devină:

1. Soldat gata de luptă: deci să aibă voința și posibilitatea de a lupta;
2. Cetățean responsabil: deci să fie convins de justetea ordinii social-politice, de nuanță liberal-democratică a statului, al cărui cetățean este;
3. Personalitate umană liberă: deci să fie și să se comporte în calitate de cetățean al unei țări libere și prospere.

BIBLIOGRAFIE

***	Constituția României , 1991, modificată 2003
***	Legea nr. 346 - Legea apărării României , 2006
***	Legea nr. 80 – privind statutul cadrelor militare , 1995
Dr. Traian Pigui, gl.bg. (r.)	Elemente de management al organizațiilor militare , 2005
Wolf, Graf von BAUDISSIN, gl.mr.	Răspundere și supunere , 1954, Bremen
Wolf, Graf von BAUDISSIN, gl.mr.	Soldat pentru pace , 1969, Bonn
Wolf, Graf von BAUDISSIN, gl.mr.	Niciodată din nou victorie , 1982, München
Ernst Moritz Arndt	Ghid de formare morală și civică , 1957
Eberhard Müller	Serviciul militar și conștiința creștină , 1952